

Неборак Віктор Володимирович

Життя та творчість

Віктор Володимирович Неборак (9 травня 1961) — поет, прозаїк, літературознавець, перекладач, есеїст. Живе і працює у Львові. Учасник літутгрупування Бу-Ба-Бу, майстерні "пси святого Юра".

Автор поетичних збірок "Бурштиновий час" (1987), "Літаюча голова" (1990), "Alter Ego" (1993), "Розмова зі слугою" (1994), "Епос про тридцять п'яту хату" (1999), незавершеного роману "Пан Базьо та решта".

Неборак був, як сам зазначає в автобіографії, "рецитатором власних текстів, продюсером поезіо-химеро-рокдійств, концептуалістом кількох фестивалів і рушень". Микола Рябчук вважає, що "поетичний карнавал Віктора Неборака — це ще й добре організований спектакль, з прекрасною режисурою... з питанням з-поміж питань у кінці, в останньому вагоні карнавальної кавалькади, питанням, заради якого, можливо, й розігрується все це дійство". З середини 1990-х років найпомітнішим з літературних проєктів В.Неборака є "Третє тисячоліття" — серія літературних вечорів у Львові, до участі в яких запрошуються "письменники наживо", а сам автор проєкту поєднує організаційно-продюсерські функції з функціями ведучого і співрозмовника.

Поетичну творчість Віктора Неборака переважно розглядають у ширшому контексті літературного угруповання Бу-Ба-Бу, куди, крім нього, належать також Юрій Андрухович та Олександр Ірванець. І справді, Неборак є одним із співзасновників цього угруповання, творцем самої його назви (аббревіатура від запропонованої Андруховичем тріади "бурлеск — балаган — буфонада"), а в пародійно-іронічній бубабістській ієрархії Неборак носить звання Прокуратора [1;297].

Поезія Віктора Неборака стала новаторською завдяки своєму змісту. Новизна виявлялася не тільки в українському поетичному середовищі, а і в середовищі Бу-Ба-Бу. Автор першим виводить на поверхню проблему буття творчої особистості у кризовому суспільстві. На відміну від інших поетів ця проблема міститься у кожному вірші. Віктор Неборак майстерно вводить її в текст, перекидає у підтекст, і майже завжди залишає підняту проблему невирішеною, за постмодерністською традицією, заставляє читача думати і залишає його розгубленим.

Він є, як стверджує Ілля Ільїн, справжнім теоретиком мистецтва. Його образи чіткі і багатогранні, з багатим внутрішнім світом і з нереалізованими прагненнями. У кожній поезії у більшій чи меншій мірі показане соціальне тло, на якому розвивається дійство, формується той чи інший образ. Іноді це тло стає головним героєм, як от у циклі "Генезис літаючої голови". На поверхню впливають психологічні аспекти людини, про які не прийнято говорити вголос, про які не прийнято зізнаватись навіть самому собі. Більшість його поезій не містить логічного завершення і, як правило, не потребує його. Вони, як життя, тривають і тривають, і ніхто не знає, що буде завтра. Це реальний стан суспільства у час написання цих віршів. Він в однаковій мірі торкається будь-якої

особи, яка жила у ньому. Але творчі люди переживали все, що відбувається, найбільш чуттєво. Саме це вдалося відобразити Віктору Небораку у своїх поезіях. Емоції, переживання, намагання осмислити зовнішній світ крізь призму власної душі – головні риси ліричного героя, який не може змінити дійсності, але змушений у ній жити, приймати її такою, якою вона є, сприймати власний дискомфорт як неминучість.

Іронія в його творчості м'яка і майже непомітна, на відміну від поезії інших бубабістів. Вона захована десь глибоко в контексті. Щоб її помітити читачеві необхідно проникнути у філософський зміст, проникнутися епохою, про яку ненав'язливо натякає соціальне тло, і тільки після цього перед ним постане цілісна картина авторського бачення життя.

Дивлячись на зміст творів з позиції сьогодення, читач розуміє, що психологічні проблеми соціуму залишилися ті ж самі, які були двадцять чи тридцять років тому: політична заангажованість, невпевненість у завтрашньому дні, брак спілкування і часу для особистого життя, одноманітність буднів.

Юрій Андрухович писав про творчість Віктора Небораки: "Найкращою реакцією слухача на вірш у першій половині XIX ст. був плач. Поезія не мала сенсу, якщо не могла довести аудиторію до сліз. Плакати – означало якнайінтенсивніше насолоджуватися поетичною чуттєвістю.

Від другої половини XX ст. новим виявом поетичної чуттєвості стає сміх. Напевно, причини цього полягають у загальному відході інтелектуального та мистецького дискурсів від нарочитої показної серйозності й пафосу, інакше кажучи в домінування чогось, що було назване, "постмодернізмом", і що, як кожен інший красивий симулякр, від надто частого й безглузлого вживання поступово перетворилося на лайку. Принаймні, на час виходу "Літаючої голови" усе це у нас лише починалося, то ж і цю книжку було проголошено зразково-постмодерністською. До цього легко доштукувалася свіжо перепрочитана прибудова з Бахтіна, Рабле, карнавалу, народної сміхової культури, а відтак – то була пора національного відродження – української національної версії всього раблезіанства.

Це тягло за собою не стільки занурення у традицію, чкільки гру з нею.

Тому "Літаюча голова" – це летюче бароко, це необароко, це необароко" [1;50-51].

Перша самостійна збірка Віктора Неборака явила читачеві еталон вільної, нікому нічого не винної й не зобов'язаної поезії, якої ще бракувало у другій половині 80-х років.

В. Неборак з особливою увагою ставиться до композиції збірки, тому не випадково О. Ірванець відзначив, що "це були не поодинокі добрі вірші, а концептуально скомпонована книжка, продумана від першого до останнього рядка" [2;12]. Критики справедливо називають цю збірку синтетичною, стильово не однорідною, не одноманітною, оскільки в її основі – гра на контрастах – "низьке" змішується з "високим", "потворне" з "прекрасним", а поетика книги представлена і бароковими тенденціями, і постфутуристичними, і неоавангардними [5;73].

На час виходу "Літаюча голова" була досить популярна, на вірші з неї було

написано багато пісень, що підштовхнуло критиків назвати це явище "рок-поезією", хоча у цьому феномені є ще одна складова – "маскультивський" характер цієї лірики. Він знайшов утілення в епатажно-задерикуватій інтонації, зухвалій, брутальній лексиці, "пікантній" образності, що, в свою чергу, переплітається з культурологічними алюзіями, як поверхневими, так і прихованими. Ще однією особливістю поезій "Літаючої голови" є її театральність, тому чимало творів В. Неборак називає шоу. Ці тексти призначені для сцени, вони звучать краще, коли їх виконує автор (чудовий декламатор), або взагалі коли вони читаються вголос.

Цикл, що відкриває збірку, має підзаголовок – "віршоване шоу". Його, як і збірку загалом, складає низка віршів, які схожі на химерно-незбагненні сюрреалістичні картини. З поезій постає калейдоскоп гротескових образів-масок, що виринають "на екрані вагонної шиби": "ціцерон'дерталець шекспір адольф Чаплін йосип сковорода людиноворон Христос 'динозвір комаха свиня ікласта ніч" – "III. Фантазія метро" [4;10].

У текстах поезій час і простір матеріалізуються – "це автобус № 20", що не просто, як і метро, уособлює життя ("Тебе цікавить – що в наступному вагоні? (Може, він порожній?) Чи там усі брати і сестри? Чи ми там є? Чи вже немає нас?" [4;14]), а є втіленням епохи – "Автобус виє, як увесь двадцятий вік" [4; 11].

У поезіях В. Неборака домінує теперішній час, тобто його більше цікавить сьогодення, ніж історія, але, на відміну від О. Ірванця, він не використовує алюзії до реальних подій. У своїй творчості В. Неборак ніби побіжно торкається певних рис доби, накреслюючи їх лише пунктирно, але доволі промовисто для уважного читача [6;142].

Як бачимо, більшість поезій збірки мало зрозумілі невтаємниченому і непризвичайному до такого стилю читачеві. До того ж вони не піддаються традиційній класифікації за тематикою. Зважаючи на певну композиційну особливість збірки, її можна розглядати не як низку творів, а як єдиний текст.

Отже, розглянута збірка – це гра в маскарад, головним персонажем якого і алегорією-маскою водночас є ЛІТАЮЧА ГОЛОВА, що уособлює хаос, розлад зі світом, із природною гармонією, а почасти й демонічність сучасного міста. "Літаюча голова" стала першою цілісною бубабістською книжкою. На думку Ю. Андруховича, "від першого рядка й до останнього вона свідомо маніфестує саме цю, бурлескно-балаганно-буфонадну естетику в її VN-версії" [3;274]. Крім того вона стала першою книгою в новітній українській літературі, просякнутою сексуальністю та еротизмом, запахами алкоголю, самоіронічністю, сміхом, грою з традицією. Більшість поезій у збірці фрагментарні, фантазійні, зі стрімкою зміною сцен, подій і свідомості, вони містять велику кількість лінгвістичних і поетичних експериментів [6; 147].

Більшість поезій збірки "Alter Ego" не піддаються інтерпретації, оскільки являють собою певні думки, рефлексії, враження, свідчення ліричного суб'єкта. Такі твори впливають на читача не стільки змістом, як незвичною образністю, і задоволення отримуєш переважно саме від форми. Загалом, вірші збірки позбавлені елементів карнавалізації. У них досліджується часопростір життя і смерті звичайного, буденного, часто жорстокого світу великого індустріального міста. У збірці панує мінорний

настрій, переважають сірі кольори. Більшість текстів написана верлібром. Панує "апунктуація"[6;152].

Збірка "Розмова зі слугою" позбавлена урбаністичних мотивів, її ліричний герой близький до природи, де він знаходить умиротворення, спокій, утілення своїх почуттів та емоцій. Такими є поезії "Натурфілософія" (легка, музикальна, ритмомелодикою схожа на вірш П. Воронька "Люблю я ліс"), "На стовбурі похилому подорожую в осені..." (філософсько-романтична), "Полювання" (загадково-чарівна). Найчастіше поет описує картини осені, що близькі до його настрою, інколи згадує зиму й літо, але в їхньому спокійному вияві, й зовсім забуває про весну [6;153].

Більшість творів збірки – висловлені автором думки, навіть скоріше відчуття, враження з приводу часозміни ("Вбивство одинадцятої години", "І знову о приходить осінь прохолода"), сенсу буття ("Доплентавшись не знати як...", "Вирок для дебіла", "Відчуття сповзаючої шкіри"), стосунків між чоловіком і жінкою ("Гнилий зуб кімнати в очікуванні свердла", "Кошмар з чорною кішкою"). Ці тексти наповнені містичними відчуттями, надміру натуралістичними образами. Неодноразові звертання до Бога свідчать про те, що автор в усьому шукає прихований зміст, але й незалежність від вищих сил. Такі звертання виражені в змінених цитатах з молитов ("слабий твій шепіт згадує отця і сина і свя..." [4; 333], "бунт гряде по вінця повен час Христе не рятує не милуй нас" [4; 337], "та пізно! і нині, і присно!" [4; 338]) та ідіомах ("та Господу все видно зверху" [4;338]) [6;153].

У творчості В. Неборака періодично з'являється вулиця Академічна як символ бубабістського Карнавалу (поезії "Прохід вулицею Академічною (Версія 1983 року)", "Катастрофа (Версія вулиці Академічної зразка 1993 року)", "Відліт з Академічної року Божого 1997-го"). Наприкінці 90-х років В. Неборак розуміє: "– Академічна, ти нікуди не ведеш, ти зводиш віч-на-віч" [4;413] – і перед його очима пропливає вся історія, і не лише вулиці, а міста, країни, власного життя: "Це колесо невпинне часове нове виймає, опускає неживе. Істоти й речі відкидають трансцендентні тіні. Оце й усе. Спасенні у спасінні" [4; 414]. Подаючи характеристику нашого сьогодення ("В добу банкнотну я відбув! Мої сучасники папір вкладають в пустки. Будівлі валяться. Нью-Йорк росте. А викиди, а згустки цілком відчутні наслідки життєдіяльності залазять в очі, в вуха, в рот і в ніс, предметні і прості. Естетство переходить у лайдацтво, поет робить висновок, що світ нічому не навчився за багато віків: "Академічна, сестро, ти нікуди не ведеш!" [4; 417]. Говорячи про стосунки поетів із суспільством та державою, автор констатує: "З поетами суспільство має клопотів чимало. [...] Де, коли піїти були цульовані державою? [...] Поет потрібен їй як дзвякало чи мрець – це ж довели совіти – щоб смикати цитати і ритуально покладати квіти" [4; 419–420] – і вбачає свою місію в наступному: "Ми перебенді, куме, вештанні химерні! Що нам – раби галерні, забаганки черні? Господь нас чує, крихтами годує небесних слів. А ми – їх розкидаєм всує?" [4; 419]. Як бачимо, на зміну веселошам, розвагам, юнацькій безтурботності прийшли втома і розчарування, але поета не охоплює суцільна зневіра, він сподівається на краще: "Людина йде, як світ, без меж. Її вітають сурми з веж і усмішка пречиста" [4; 422].

Визначаючи особливості ідіостилю В. Неборака, в першу чергу, варто звернути увагу на тематичну однорідність його поезій. Протягом усієї творчої діяльності, а це чверть століття, його непокоять одні й ті ж питання: сенс людського існування, зміст понять щастя і безсмертя, пошуки себе і свого місця в житті.

Поезія В. Неборака, за визначенням М. Рябчука, – діалогічна, а отже, налаштовує на роздуми, часто викликає дискусію, готова прийняти будь-яку думку, оскільки не вимагає якогось єдиного ставлення. Це передбачає і карнавальність поетичної творчості В. Неборака. Його поетичний карнавал – це не порожня яскрава, сповнена "карколомних перевтілень" забавка, це ще й захоплююча мандрівка різними шарами історії та культури. При цьому В. Неборак відкидає атрибути не лише соціалістичного, але й націоналістичного реалізму, шукаючи свій шлях і своє самовизначення як поета. Більшість його віршів – це поетичне шоу, дійство в поезії, пародія і забава. За своєю суттю карнавал демократичний, тому в тематиці та образності поезій В. Неборака немає обмежень. У Небoraковому поетичному лексиконі спостерігаємо різноманітність семантичних значень, величезну кількість неологізмів, а синтаксис його поезій надзвичайно гнучкий і плавний [6; 156].

Отже, передусім новаторство Віктора Неборака – це неповторний зміст його поезій. Інша особливість новизни його творчості – контекстуальний зв'язок між окремими віршами, який тематично об'єднує їх у єдине ціле, що не є хаотичним карнавальнавалом, яскравим шоу-дійством, а чітко поділеною на окремі дії поетичною виставою.

Література

1. Андрухович Ю., Ірванець О., Неборак В. Бу-Ба-Бу. Вибрані твори. – Львів: Піраміда, 2007.
2. Ірванець О. Віктор – переможець // Україна молода. – 2001. – 8 травня. – С. 12.
3. Неборак В. Літаюча голова. Вибрані вірші. – К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2013. – 288с.
4. Неборак В. Літостротон: Книга зібраного. – Л.: Вид-во Національного університету "Львівська політехніка", 2001. – 504 с.
5. Таран Л. Спокуса гри // Слово і час. – 1991. – № 9. – С. 72-74
6. Філоненко Н. М. Група Бу-Ба-Бу як явище українського літературного процесу кінця ХХ століття: дис....канд філологічних наук : 23.01.2008/ Наталія Михайлівна Філоненко; Харківський Національний Університет ім. В. Каразіна. – Харків, 2008.— 172 с